

EĞİTİM YÖNETİCİLERİNİN VE ÖĞRETMENLERİN ÇOCUK HAKLARININ EĞİTİM ORTAMLARINDA UYGULANMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ**Dr. Öğr. Gör. Mahmut KARATAY*****ÖZ**

Bu araştırmada, eğitim yöneticilerinin ve öğretmenlerin görev yaptıkları okullarda çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik ne tür uygulamalar yaptıkları ve bu uygulamaların çocuk haklarının geliştirilmesinde etkili olup olmadıklarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Nitel yöntem desenlerinden, temel yorumlayıcı desene göre yürütülen araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 öğretim yılında Tunceli Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı devlet okullarında görev yapan eğitim yöneticileri ve öğretmenler oluşturmuştur. Araştırmanın çalışma grubu, farklı eğitim basamaklarında görev yapan 20 eğitim yöneticisi ve 20 öğretmenden oluşturulmuştur. Çalışma grubunun belirlenmesinde, amaçlı örnekleme tekniklerinden maksimum çeşitlilik sağlamaya dönük örnekleme tekniği kullanılmıştır. Araştırma verileri araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Araştırmada, eğitim yöneticileri ve öğretmenlerden elde edilen veriler önce betimsel olarak ele alınmış, daha sonra içinde anlam kazandıkları bağlam göz önüne alınarak değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda eğitim yöneticilerinin okullarda çocuk haklarına yönelik uygulamalarının çocuk haklarının geliştirilmesinde etkili olmadığı ya da sınırlı düzeyde etkili olduğu sonucuna varılmış ve bu sonuçlar doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk ve Çocukluk, Çocuk Hakları, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Eğitim ve Çocuk Hakları.

EDUCATIONAL ADMINISTRATORS AND TEACHERS OPINIONS ON THE PRACTICES OF CHILDREN'S RIGHTS IN SCHOOLS**ABSTRACT**

In this research, it is aimed to reveal the opinions of education administrators and teachers about what kind of practices they do to improve children's rights in the school where they work and whether these practices are effective in the development of children's rights. The universe of the research, which was designed according to the basic interpretive design from the qualitative method patterns, consisted of teachers and educational administrators working in public schools affiliated to the Tunceli National Education Directorate in the 2020-2021 academic year. The study group of the research consisted of 20 educational administrators and 20 teachers working at different educational levels. In the determination of the study group, the sampling technique, which is one of the purposive sampling methods, was used to provide maximum diversity. The research data were collected using a semi-structured interview form developed by the researcher. In the research, the data obtained from the educational administrators and teachers were first handled descriptively and then subjected to content analysis considering the context in which they gained meaning. The results of the research showed that the practices of educational administrators and teachers on children's rights in schools are not effective or have a limited effect on the development of children's rights. Suggestions were developed according to the results of the research.

Keywords: Child and Childhood, Children's Rights, United Nations Convention on the Rights of the Child Education and Children's Rights.

* Munzur Üniversitesi, Tunceli M.Y.O. Çocuk Gelişimi Programı. E-Posta: mahmutkaratay@munzur.edu.tr ORCID: 0000-0002-4810-9000

1. GİRİŞ

Herhangi bir topluluğun çocuk algısı ve çocuk haklarına yaklaşımında, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik faktörler belirleyici rol oynamaktadır. Çocukluğa farklı anlamlar yüklenmesi, kültürel gerçekliğin bir yansıması olmaktadır. İçerisinde güç dengesizliklerini barındıran yetişkin merkezli bakış açısına göre çocuklar, yeterlikleri olmayan, savunmasız, korunmaya muhtaç ve olgunlaşmamış bireylerdir. Bu durum çocukların topluma aktif bireyler olarak katılmalarının önünde bir yetişkin direnci oluşturmaktadır.

Çocukların haklarının farkına varmaları ve bu hakları kullanabilmeleri konusunda en başta eğitimcilere görev düşmektedir. Bu doğrultuda, demokratik toplumların yapılandırılması için bir devlet kurumu olarak okullara oldukça önemli bir rol düşmektedir. Eğitim yöneticilerinin ve öğretmenlerin, hak temelli bir eğitim ortamı yaratma; tüm etkinlik alanlarında, çocukların haklarını kullanmalarına olanak sağlayacak güvenli ortamlar oluşturma sorumluluğu bulunmaktadır. Çocukları karar alma süreçlerine katmak ve onlara düşüncelerini özgürce ifade edebilecekleri eğitim ortamları sunmak aynı zamanda sağlıklı ve güvenli okul ikliminin oluşmasına da katkıda bulunacaktır. Çocuk haklarının geliştirilmesi için temel bir dayanak olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin, (bundan sonra BMÇHS veya Sözleşme olarak anılacaktır) eğitim sistemi içinde eğitim yöneticileri ve öğretmenler tarafından bilinmesi, benimsenmesi ve yaşama geçirilmesi oldukça önemlidir.

Çocukların hakları vardır ve bu hakların farkında olmaları önemlidir. Çocukların haklarını bilmeleri, kullanmaları ve savunmaları için olanaklar yaratılmalıdır. Bu doğrultuda, "aktif vatandaşlık" değerlerinin geliştirilmesinde okullar kilit rol oynamaktadır. Okullardan beklenen; demokratik yaşam için çocuklarda gerekli becerileri geliştirerek sorumlu ve ilgili vatandaşlar olarak büyümelerine yardımcı olmak, tüm faaliyet alanlarında, karar alma süreçlerinde yer almalarını sağlamak ve haklarının korunduğu güvenli bir ortamın sağlanmasına rehberlik etmektir.

BMÇHS, Anayasa'nın 90. maddesi hükmüne uygun olarak iç hukukun bir parçası olmuştur. Eğitim yöneticilerinin ve öğretmenlerin eğitim sistemi içinde çocuk haklarını hayata geçirme yeterlikleri konusunda bilimsel araştırmaya dayalı sağlıklı bir bilgi bulunmadığından eğitim sürecinde çocuklara, haklarına ilişkin istenen davranışları kazandıracığı konusunda tereddütler bulunmaktadır. Bu bağlamda, çocuk haklarının öğretilmesi ve uygulanmasında etkili bir rol oynaması beklenen eğitim yöneticilerinin ve öğretmenlerin çocuk haklarını eğitim ortamlarında uygulamalarına ve hak temelli bir eğitim ortamının geliştirilmesine gereksinim bulunmaktadır. Araştırma; bu sözleşmenin gündeme getirdiği hak kategorilerinin okul sisteminde gerçekleşme durumunu eğitim yöneticilerinin ve öğretmenlerin görüşleri aracılığıyla belirlemek, hak temelli bir eğitim ortamına yönelik çözüm üretmek açısından önem taşımaktadır.

2. ÇOCUK VE ÇOCUKLUK

Çocukluk döneminin nerede başladığı ve nerede bittiğini her ne kadar kesin sınırlar ile çizmek zor olsa da genel olarak çocukluk dendiğinde doğumdan ve yetişkinliğe kadar olan evre olarak anlaşılmaktadır. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş süreci ise nesiller arası güç dengesizliklerini barındıran kademeli ve karmaşık bir süreçtir. Çocuğu; yeterlikleri olmayan, savunmasız, korunmaya muhtaç ve olgunlaşmamış bir birey olarak gören yetişkin merkezli tanımlama çabaları oldukça yaygındır. Çocuk ve çocukluk tanımlanırken sosyal, kültürel, ekonomik ve politik faktörler belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu faktörler aynı zamanda toplumların çocuklara yönelik yaklaşımlarının ve çocuk algılarının da farklı olmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla, çocukluğun farklı anlamlar kazanması bir bakıma kültürel gerçekliği de yansıtmaktadır.

Çocuğun kendi gelişimi sürekli devam ederken aynı zamanda kültürün taşıyıcısı olarak, kültürel devamlılık ve gelişime etkisi olduğu göz önünde bulundurulmalı, bu doğrultuda çocuklara hak ettiği önem

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

verilmelidir. Bir toplumda çocuga gösterilen muameleye göre ülkelerin gelişmişlikleri üzerinde görüş belirtilebilmektedir. Çocukların ihmal ve istismara uğradığı bir toplumun geri kalmış bir kültür düzeyine sahip olduğu, çocuklara gelişme imkânları sunarak üst düzeyde önem veren toplumların ise gelişmiş kültürel düzeye sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Alanen (1988:57), insan doğasının medeniyetsiz, sosyalleşmemiş bir taraf ile medeni ve sosyalleştirilmiş bir taraf arasındaki kutuplaşmadan söz ederek çocuğun henüz toplumsal güçlerin güç alanında sosyalleşmemiş bir varlık olarak konumlandığını ve çocukluğun “yetişkinliğin nihai hedefine doğru yolculukta bir bekleme yeri” olduğunu öne sürmektedir. Buradan hareketle Alanen; yetişkinlerin çocuklar üzerinde sürdürdüğü gücün yapısal konumunun çevrelerini anlama, tanımlama ve şekillendirme konusunda *aktif katılımcılar* yerine *pasif nesnelere* olarak modellenen çocukların ortaya çıktığını savunmaktadır. Çocukların yetişkinler tarafından pasif bir konumda tutulmasının nedeni, çocukların yeterince olgun olmadıkları, kendileri için neyin doğru olacağını bilemeyecekleri, koşulları doğru bir şekilde algılayamadıkları ve değerlendiremedikleri algısıdır (Edwards:1996).

Çocukluk kavramı toplum tarafından yaratılmış bir sosyal yapıdır (Archard:2004; Elkind:1999; Heywood:2003). Bu sosyal yapı, çocuğun kendi hayatının aktif mi yoksa pasif bir uygulayıcı mı olacağını belirler. Dolayısıyla çocukların kendi yaşamları hakkındaki kararları, pasif statüsünü ve yetişkinliklerini de etkileyecektir. Çocukluk döneminde yetişkinler tarafından alınan kararların pasif uygulayıcısı olan çocukların gelecekte bağımsız yetişkinler olmalarını beklemek mümkün değildir (Hart, 2016:16). Bu durum, çocukların toplumun aktif bir yurttaşı olarak görülmesinden öte “aday yurttaş” olarak görülmesinin bir yansımasıdır.

3. ÇOCUK HAKLARI

Hak, hukuk düzeni tarafından kişilere tanınmış olan yetkilere bu yetkilerden yararlanılması kişinin iradesine bırakılmış olan çıkarlar olarak tanımlanabilir (Karaman-Kepenekçi, Soydan:2008). Çocuk hakları, çocukları her türlü zarardan korumayı ve onları hak ettikleri yaşam standartlarına getirmeyi amaçlayan insan haklarının özel bir parçası olarak tanımlanabilir. Çocuk hakları; dünya üzerindeki tüm çocukların hukuksal ve ahlaksal açıdan doğuştan sahip olduğu eğitim, sağlık, barınma, fiziksel, psikolojik ve cinsel sömürüye karşı korunma gibi hakların hepsini birden tanımlamakta kullanılan evrensel bir kavramdır (Yıldırım-Doğru, 2014:2). Çocuk hakları kavramı makro düzeyde toplumsal, felsefi, ahlaki ve yasal boyutlar içermekte mikro düzeyde ise objektif hukukun çocuklara tanıdığı hak ve sorumlulukların tümünü ifade etmektedir (Cılga:2001). Dünyadaki tüm çocuklar, hem psikolojik hem de fiziksel olarak sağlıklı bir şekilde yetiştirilme hakkına sahiptir (Ranson:2012).

Herhangi bir topluluğun çocuk haklarına yaklaşımı, toplumun sosyo-kültürel yapısından ve toplumdaki çocuk algısından bağımsız değildir. Dolayısıyla çocukluğun tarihsel süreçteki evrimi ve farklı kültürel ortamlar çocuk haklarına yönelik yaklaşımları da etkilemektedir. Çocukların bir yaşa kadar, yetiştirildikleri toplulukların sınıfsal ve kültürel birer üyesi oldukları göz önüne alınırsa eşitsizliğin tarihsel gelişim seyrinden azade olmadıkları da görülecektir. Çocuk hakları zamanla birlikte; hukuk, felsefe, siyaset bilimi ve sosyal bilimin konusu olmuştur. BMÇHS ile de küresel olarak tasvir edilmiştir. Sözleşme, ebeveyn ve çocuk arasında karşılıklı yükümlülüklerle değinmek yerine çocukların özerkliklerine ve ailenin bu süreçte oynaması gereken role odaklanmıştır.

4. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARINA DAİR SÖZLEŞME

Sosyal, ekonomik ve politik dönüşümler çocuğun yükselen statüsünün küresel olarak tanınmasını da beraberinde getirmiştir. Çocuk haklarına yasal ve sembolik bir çerçeve sağlayan Sözleşme, kendisini doğuran insan hakları geleneğine dayanan, temel ve derin bir değişimi temsil ederek çocuk haklarının uluslararası

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

düzeyde görünürlüğünün artmasına vesile olmuştur. Çocukların temel, medeni, siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik haklarının tanımlandığı bu sözleşme ile eğitim, sağlık ve sosyal hizmet alanlarında da belli standartlara ulaşılmıştır. Hakların soyut kavramlar olmaktan ziyade gerçek olduğundan hareketle tarihsel olarak birçok uluslararası sözleşmede yer bulan inanç, düşünce ve ifade özgürlüğü, BMÇHS’de de somut olarak yer bulmuştur.

Demokratik yaşamda her bir birey için var olan temel haklar içerisinde kaçınılmaz olarak ortaya çıkan genelde insan haklarının, özelde ise çocuk haklarının inşası son zamanlarda ivme kazandığı açıktır. Sosyal, ekonomik ve politik dönüşümler, çocuğun yükselen statüsünün küresel olarak tanınmasını da beraberinde getirmiştir. Çocuk haklarına yasal ve sembolik bir çerçeve sağlayan Sözleşme, kendisini doğuran insan hakları geleneğine dayanan temel ve derin bir değişimi temsil ederek çocuk haklarının uluslararası düzeyde görünürlüğünün artmasına vesile olmuştur. Ancak uluslararası antlaşmalara dayanan kodlanmış hakların çocuk haklarını koruma ve geliştirme noktasında, henüz tatmin edici olmaktan uzak olduğu aşikârdır. Yaşanan tüm gelişmelere rağmen çocukların sömürülmesi, ihmal ve istismara uğraması, çocuk suçluluğunun artması “modern” dünya için kaotik bir açmazdır.

Sözleşme, doğası gereği siyasi belge niteliğindedir ve baskın kültürler tarafından hazırlanmıştır. Çocuk hakları taslak çalışmalarında sosyokültürel özgüllüklerin neden olduğu yerel ve küresel yaklaşımlar arasındaki gerilimler sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Egemen kültürlerin ve büyük ölçüde yetişkin otoritesine dayalı bir sorumluluk anlayışıyla hazırlanan Sözleşme, tamamen yetişkinler tarafından formüle edilmiş; bu doğrultuda çocukların katılımı potansiyel olarak anlamlı bulunmamıştır. Yetişkinlerin sosyal dünyasına göre oluşturulmuş karmaşık ilişkilerin prensiplerine göre yapılandırılmış bu Sözleşme ile aktif katılımcı olarak çocuğun potansiyeli hafife alınmıştır. Ebeveynlerin çocuklar üzerinde devletlerden daha fazla sorumluluğa sahip olduğu kültürel geleneklerin hâkim olduğu toplumlarda çocuklar, özerklik hakları kısıtlanarak otoriteye karşı savunmasız hale gelebilmektedir. Baskın figür olan ebeveynler, kendi amaçları ve planları doğrultusunda yönlendirme yaparak çocukları kısıtlamalara karşı savunmasız bırakabilmektedir. Bu durum, çocukların eşitsiz güç dağılımından dolayı yaptırımlarla karşı karşıya kalma korkusuyla onları ebeveynlere ya da yetişkinlere paralel düşünmeye itme sonucunu doğuracaktır. Ebeveynlerin çocuklar adına yaptıkları seçimlerin, çocukların yararına olmama ihtimali her zaman geçerliliğini korumaktadır. Dolayısıyla ebeveyn kararlarının çocuk haklarına zarar vermesinin önlenmesi üzerinde özenle çalışılması gereken bir konudur.

Çocuk haklarının sosyal politika yoluyla tanınmasını ve toplumsallaşmasını sağlayan BMÇHS, her biri ayrı bir hakkı özetleyen dört kısımdan oluşmaktadır. Haklar: “yaşama hakları”, “gelişme hakları”, “korunma hakları” ve “katılım hakları” şeklinde dört gruba ayrılmıştır (UNICEF, 2007:17).

4.1.Yaşama Hakları

Yaşama hakkı, çocuğun yaşam hakkını ve hayatta kalması için gerekli olan temel ihtiyaçlarını ifade eder. Beslenme, barınma, yeterli yaşam standardı ve sağlık hizmetlerinden faydalanma bu gruba girer (Akyüz, 2018:6). İnsan hakları belgelerinin tümünde “yaşam hakkı” dokunulamaz bir hak olarak kabul edilip güvence altına alınmıştır. Diğer tüm hak ve özgürlüklerin kullanılmasının temeli olan yaşama ve gelişme hakkı olmaksızın diğer hakların kullanılması olanaksızdır.

4.2.Gelişme Hakları

Gelişme hakkı çocukların potansiyellerini gerçekleştirebilmek için ihtiyaç duydukları şeyleri özetler. Eğitim, dinlenme, kültürel faaliyetler, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü bu gruba girer (Akyüz, 2018:6). Çocuğun gelişim hakkı sadece fiziksel gelişme olarak sınırlandırılmamalıdır. Bu

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

gelişimin içinde çocuğun eğitim hakkı, serbest zaman, dinlenme, eğlence ve kültürel hakları, düşünce özgürlüğü de bulunmaktadır (Erdoğan:2017).

4.3.Korunma Hakları

Çocukların her türlü ihmal, istismar ve sömürüye karşı korunmasını sağlayan haklardır. Bunlar; yargı sisteminde, silahlı çatışmada, çalışma yaşamında, fiziksel, duygusal, cinsel istismara, madde bağımlılığına ve mülteci çocuklar için özel bakım gibi konularda, çocukları koruyan haklardır (Akyüz, 2018:6).

4.4.Katılım Hakları

Sözleşme'nin 12. maddesi, kendi görüşlerini oluşturma yeteneği olan her çocuğa kendini etkileyen tüm konularda bu görüşleri serbestçe ifade etme hakkı vermekte ve çocuğun görüşlerine çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak gereken özenin gösterilmesini güvence altına almaktadır. Madde 12, sadece kendi başına bir hak değil aynı zamanda diğer tüm hakların yorumlanmasında ve uygulanmasında da göz önünde bulundurulması gereken bir maddedir. Çocukların görüşlerini ifade etme ve karar süreçlerine katkıda bulunabilmeleri için yeterli bilgiye sahip olmaları ve ihtiyaç duydukları konularda tavsiye almaları gerekir. Ayrıca çocuklara görüşlerini özgürce ifade etme haklarını kullanmalarını sağlayacak bir çevre sağlanması, görüşlerinin ciddiye alınması ve kararların sonuçları hakkında onlara geri bildirim verilmesi gerekmektedir (UNCRC General Comment 12:2009).

Katılım hakları, çocuğun büyümesine ve içinde yaşadığı ve öğrendiği ortamın gelişimine aktif olarak katılma becerilerine olan inancı yansıtır. Bu bağlamda, sözleşmenin 5. maddesi çocuğun ebeveynlerinin ve diğer eğitimcilerin çocukları için uygun yön ve rehberlik sağlaması gerektiğini belirtmektedir. Yetişkin rehberliği, çocuklar için kararlar veya hayatları üzerinde kontrol sahibi olmak. Daha ziyade, yetişkinlerin kademeli olarak çocukları kendilerini etkileyen tüm konular hakkında karar vermeye dâhil ettiklerini varsayar. Büyüme, bu nedenle kademeli bir güçlendirme süreci ve kişinin kendi eylemleri için nasıl sorumluluk alınacağını öğrenme süreci olarak görülür (Maleš, Kušević ve Širanovic, 2014:123 ve 124). Çocukların katılım hakkı, demokrasinin inşası ve gelecek toplumlara taşınması açısından önemli bir haktır.

BMÇHS birbirleriyle ilişkili oldukları için belirli bir çocuk hakları kategorisine, diğerlerine göre öncelik tanımamaktadır (Alderson, 2008; Smith:2007). Bu, çocuklar tarafından aynı anda tüm haklara sahip olunması ve kullanılması gerektiği anlamına gelir (Hornby, 2010:504). Bu anlamda Sözleşme bir "haklar listesi" olmaktan öte, devletlerin çocuklara karşı yükümlülüklerini yerine getirmelerine yardımcı olacak çalışma alanlarını listelemekte ve tüm aktörler için rehberlik sağlamaktadır (Qudenhoven ve Wazir:2006).

5. EĞİTİM VE ÇOCUK HAKLARI

Eğitim; insan haklarını korumak, insani gelişmeyi desteklemek ve sivil toplumu teşvik etmek için karmaşık ve zorlu bir rol oynamaktadır (Tibbitts:2002). Eğitim; sadece güncellenmiş ve bilgili bir vatandaş-öğrenci formüle etmeyi değil öğrencinin bilgi ve anlama araçlarını geliştirmesine, aktif ve sorumlu katılımı mümkün kılma becerilerini, yeteneklerini ve değerlerini geliştirmesine de yardımcı olmalıdır (Karakatsani:2008).

Eğitim sistemi, Sözleşme'ye taraf devletlerin çocuk hakları ve yükümlülükleri ile ilgili olarak önemli bir role sahiptir. Eğitim sisteminin doğası ve kaynakları ile ilgili olarak eğitim faaliyetleri bağlamında, çocukları haklarıyla ilgili bilgilendirme ve çocuk haklarına saygı göstermenin önemi konusunda farkındalığı artırma yükümlülüğü getirilir. Eğitim kurumları çocuk haklarının pratikte uygulanması için ideal yerlerdir.

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Akranları ve yetişkinleri ile yoğun ilişkileri olan eğitim kurumlarındaki çocuklar, çocuk haklarının gözetilmesine katkıda bulunacakları pratik becerileri geliştirme ve demokratik bir toplumda aktif vatandaşların rolüne hazırlanma fırsatına sahiptir (Stamatovic, Cicvaric, 2019:87). Okul, çocukların demokratik bir yaşam tarzı ile karşılaşmaları ve doğrudan deneyimleri yoluyla demokrasiyi öğrenmeleri gereken alandır (Pereira, Mouraz ve Figueiredo:2014). Sözleşme bu anlamda, eğitimcileri pedagojik stratejilerini ve okul temelli prosedürlerini yeniden düşünmeye çağırıyor. Çocuk haklarına saygı duyan bir etik eğitim sistemi yaratacağsak çocukluk anlayışımızı yeniden keşfetmenin ve çocuklara okulda gerçekleşen karar alma süreçlerine katılmaları için daha fazla fırsat sunmanın zamanı gelmiştir (Johnny:2006).

Eğitiminin öğrencilerin rasyonel kapasitesini geliştirmek, onları bilgili, aktif ve sorumlu vatandaşlar olarak yetiştirerek demokratik toplumun önemli bir parçası olmaya hazırlamak gibi önemli bir hedefi vardır. Bu kapsamlı hedefle ilgili olarak eğitim, çocukların yeteneklerini geliştirmesinin tek kaynağı olmasa da onurlu bir yaşam için gereken genel yetenekleri etkilemesi bakımından tartışmasız en önemlisidir. Eğitim aynı zamanda bireyin sosyal değişimlere hızlı uyum sağlama becerilerinin gelişmesine, içinde bulunduğu dünyayı kavramasına ve iletişim kurmasına da yardımcı olur. Çocukların güçlendirilmiş bireyler olarak onu çevreleyen dünyaya katılımını artırır. Sağlıklı ve sorumlu bireylerin yetişmesi aynı zamanda güçlendirilmiş bir toplum anlamına gelecektir. Demokratik bir toplumun temelinde; “demokratik değerlere, sosyal adalete ve temel insan haklarına dayalı” bir eğitim anlayışı vardır. Çağdaş demokratik değerlere sahip bireyleri eğitmeyi amaç edinmek, aynı zamanda eşitlikçi ve adil bir geleceğin savunuculuğunu yapmaktır.

6. ARAŞTIRMANIN MODELİ VE YÖNTEMİ

Bu araştırmada, katılımcıların deneyimlerinin alınması ve aktarılması, rahat bir ortamda sohbet havası içinde ve daha uzun süreli araştırmaya ve irdelemeye olanak vermesi açısından nitel olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırma, verilerin toplanmasına olanak tanınması birey veya gruplar üzerine daha fazla odaklanmasına olanak vermesi açısından önemlidir. (Christensen, Johnson ve Turner:2015). Nitel araştırma yöntemi çerçevesinde, desen olarak, temel yorumlayıcı desen kullanılmıştır. Temel yorumlayıcı desen, insanların deneyimlerini nasıl yorumladığına, deneyimleri çerçevesinde bilgilerini nasıl yapılandırdıklarına ve bu bilgi ve deneyimlerin yaşamlarına nasıl bir anlam kattığına odaklanmaktadır. Temel yorumlayıcı desende öncül amaç, bu anlamların ortaya çıkarılması ve yorumlanmasıdır (Merriam ve Tisdell:2015). Çalışma kapsamında temel yorumlayıcı desenin, eğitim yöneticilerinin ve öğretmenlerin, çocuk haklarına ilişkin deneyimlerini nasıl yorumladıklarına, bu bilgi ve deneyimlerini hak temelli eğitim ortamlarının yapılandırılmasında nasıl kullandıklarına ilişkin önemli katkılar sunacağı düşünülmüştür. Ayrıca çocuk hakları bağlamında yaygın uygulamaların ortaya çıkarılması ve katılımcılar tarafından oluşturulan anlamların tanımlanması, farkındalıkların çözümlenmesi ve yorumlanması amaçlarına uygun bir desen olduğu düşünülmüştür.

6.1.Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2020-2021 öğretim yılında Tunceli Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı devlet okullarında, farklı eğitim basamaklarında görev yapan eğitim yöneticileri (n=20) ve öğretmenler (n=20) oluşturmaktadır. Nitel araştırmalarda derinlemesine analiz yapılması açısından büyük örneklemle çalışmanın güçlüğü de göz önünde bulundurularak araştırmanın çalışma grubunu; okul öncesi öğretmenleri (n=5), sınıf öğretmenleri (n=5), ortaokul branş öğretmenleri (n=5), lise branş öğretmenleri (n=5), müdürler (n=10) ve müdür yardımcıları (n=10) oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde, amaçlı örnekleme tekniklerinden maksimum çeşitlilik sağlamaya dönük örnekleme tekniği kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemede temel amaç, araştırma problemine taraf olabilecek veri kaynaklarının çeşitliliğini en yüksek düzeyde yansıtmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Buna göre çalışma grubunda yer alacak eğitim

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

yöneticilerinin ve öğretmenlerin belirlenmesi sürecinde branş, cinsiyet, medeni durum, görev, hizmet süresi, yöneticilik süresi gibi farklı değişkenler göz önünde bulundurulmuştur.

6.2. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler, çalışma saatleri içerisinde katılımcıların uygun gördükleri bir zaman dilimine randevu oluşturularak yüz yüze görüşme tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler tamamlandıktan sonra elde edilen veriler önce betimsel olarak ele alınmış, daha sonra içinde anlam kazandıkları bağlam göz önüne alınarak içerik olarak analiz edilmiştir. Bu amaçla ana kategori ve alt kategoriler temel yorumsayıcı desen gereği yorumlanmış ve katılımcıların ifadeleri ile desteklenmiştir.

Katılımcıların görüşleri kişilerin özellikleri ile birlikte sunulmuştur. Katılımcıların özellikleri sırasıyla şu şekilde kodlanmıştır: Cinsiyeti kadın olanlar “K”, erkek olanlar “E”; medeni durumu evli olanlar için “E”, bekâr olanlar için “B”; görevi için, eğitim yöneticilerine “Y”, öğretmenlere “Ö”; çocuk hakları ile ilgili bir ders/seminer alanlar için “A”, Almayanlar için, “H”; hizmet süresi ile yöneticilikteki süresi kodlanmadan aynen belirtilmiştir. Örneğin cinsiyeti erkek, medeni durumu bekâr, görevi eğitim yöneticisi olan, çocuk hakları ile ilgili bir ders/seminer almayan, hizmet süresi 25 yıl ve yöneticilikteki süresi 10 yıl olan Katılımcı 1 şu şekilde kodlanmıştır: **Katılımcı 1 (E, B, Y, H, 25, 10)**

7. BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma kapsamında elde edilen veriler analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

7.1. Eğitim Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Çocukları Karar Süreçlerine Katma Durumlarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Bu başlık altında, çocuk haklarının okullarda uygulanabilmesi için yapılması gerekenler ve çocukların karar süreçlerine katılımlarına, eğitim yöneticileri ve öğretmenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler analiz edilmiş, bulgular sunulmuş ve yorumlanmıştır. Katılımcılara, çocuk haklarını okul ortamlarında uygulanmasına yönelik olarak iki soru ve katılımcıların görüşlerini daha iyi ve anlaşılır bir biçimde ortaya koymalarına yardımcı olmak üzere bir sonda soru yöneltilmiştir.

Araştırma kapsamında, çocuk haklarının eğitim ortamlarında uygulanabilmesi için neler yapılması gerektiğine ilişkin eğitim yöneticilerinin ve öğretmenlerin görüşleri Tablo 1’de sunulmuştur.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Tablo 1. Çocuk Haklarının Eğitim Ortamlarında Uygulanabilmesi İçin Yapılması Gerekenlere İlişkin Eğitim Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Görüşleri

Tema	Kategori	Alt Kategoriler	f*
Okulda Çocuk Hakları	Eğitim ortamlarında çocuk haklarının uygulanması için yapılması gerekenler	Öğretmenlere eğitim verilmeli, çocuk hakları sınıf ortamlarında uygulanmalıdır	12
		Müfredata yer verilmelidir	8
		Çocuklara eğitim verilmelidir	6
		Okulların fiziki ortamları uygun düzenlenmelidir	6
		Çocuklar karar süreçlerine katılmalıdır	6
		Tüm topluma eğitim verilmelidir	6
		Velilere eğitim verilmelidir	4
		Eğitim ortamlarında baskı olmamalıdır	3
		Öğretmen, veli ve okul işbirliği içinde çalışmalıdır	2
		Fırsat eşitliği sağlanmalıdır	2
Toplam			55

* Birden fazla yanıt verilmiştir

Tablo 1’de görüldüğü üzere, katılımcıların “eğitim ortamlarında çocuk haklarının uygulanması için yapılması gerekenler” kategorisindeki görüşleri, “öğretmenlere eğitim verilmeli, çocuk hakları sınıf ortamlarında uygulanmalıdır” (f=12), alt kategorisinde yoğunlaşmıştır. Diğer alt kategoriler ise sıklık sırasına göre; “müfredata yer verilmelidir” (f=8), “çocuklara eğitim verilmelidir” (f=6), “okulların fiziki ortamları uygun düzenlenmelidir” (f=6), “çocuklar karar süreçlerine katılmalıdır” (f=6), “tüm topluma eğitim verilmelidir” (f=6), “velilere eğitim verilmelidir” (f=4), “eğitim ortamlarında baskı olmamalıdır” (f=3), “öğretmen, veli ve okul işbirliği içinde çalışmalıdır” (f=2) ve “fırsat eşitliği sağlanmalıdır” (f=2) şeklinde oluşmuştur.

Çocuk haklarının eğitim ortamlarında uygulanabilmesi için *öğretmenlere eğitim verilmesi ve çocuk haklarının sınıf ortamlarında uygulanmasının* gerektiğini ifade eden bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

Katılımcı 18 (K,B,Y,A,11,5): Önce öğretmenden başlayacağız. Öğretmenin eğitime bakış açısını değiştireceğiz. Öğretmen eğitimleri ile işe başlayacağız. Çünkü sınıfın kapısı kapanıldıktan sonra öğretmen ve öğrenci baş başa kalıyor ve bu saatten sonra yapılacak bir şey kalmıyor.

Katılımcı 24 (K,B,Ö,H,2): Okulda çalışan bu hakları herkesin çok iyi bilmesi, uygulamada çok iyi özümsemiş olması gerekiyor. Bununla ilgili gerekli eğitimlerin verilmesi gerekiyor.

Katılımcı 27 (K,E,Ö,H,20): Önce çocuk haklarına inanan eğitimcilerin olması gerekiyor. Sınıf ortamında her çocuğun bireysel farklılıklarına saygı duyulması ve bunun gerçekleştirilmesine yönelik adımların atılması gerekiyor.

Katılımcı 29 (K,B,Ö,H,3): Önce öğretmenlerin eğitilmesi gerekiyor. Öğretmenlerin bu hakları öncelikler benimsemesi gerekiyor ki, dokunduğumuz, ruhuna değdiğimiz, yetişmesine katkıda bulunduğumuz çocuklara da bunu anlatabilelim ve de benimsetelim.

Katılımcı 31 (E,E,Ö,H,9): Öğretmenlerin bilgi sahibi olmadan çocuk haklarını uygulamaları zor olacaktır. Öncelikle öğretmenlerin çocuk hakları konusunda bir eğitime tabi tutulması gerekiyor. Birçok öğretmen, çocuklara nasıl davranılması gerektiğini belki tahmin edebiliyor ama kurallar ve akademik bilgi olarak bir eğitim sürecinden geçmeleri daha sağlıklı olacaktır.

Katılımcı 38 (E,B,Ö,H,13): En çok da eğitim ortamlarında demokratik bir ortamın oluşması gerekiyor. Okullarda demokrasinin gelişmesi için bunun sınıfa girmesi gerekiyor. Öğretmenler sürekli olarak formül çözmektense haftada en azından bir yirmi dakikasını çocukları konuşmaya ayırmalıdır.

Çocuk haklarının eğitim ortamlarında uygulanabilmesi için *müfredatı yer verilmesi, eğitim ortamlarının çocuk haklarının uygulanmasını kolaylaştıracak fiziki yapıda olması* gerektiğini ifade eden bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

Katılımcı 12 (E,E,Y,H,10,1): Çocuk haklarının uygulanabilmesi için öğretmenlerin müfredat yetiştirme sorumlulukları hafifletilmeli, eğitim ortamları öğretmenin özgünlüğüne bırakılmalıdır. Müfredatın bilgi yükleme yönü seyreltilerek çocuğa göre yeniden düzenlenmelidir.

Katılımcı 23 (K,E,Ö,H,15): Çocuk haklarının müfredatlara alınması lazım. İşlenecek derslere göre uyarlanması gerekir.

Katılımcı 27 (K,E,Ö,H,20): Eğitim müfredatının oluşturulmasının tamamen eğitimcilere bırakılması gerekiyor.

Katılımcı 33 (K,B,Ö,H,7): Müfredatın çocukların ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi gerekiyor.

Katılımcı 6 (E,E,Y,H,29,2): Çocuklar dört duvar arasında hareket etme alanları kısıtlanarak, keşfetme, öğrenme gibi haklarını kullanması da kısıtlanmış oluyor. Okul öncesinden başlayarak okulun planlanması da çocukların merakını ve enerjisini dikkate alarak planlanması gerekiyor.

Katılımcı 27 (K,E,Ö,H,20): Okulların tüm alanlarının çocukların her türlü ihtiyacını karşılayacak düzeyde yapılandırılması gerekiyor.

Çocuk haklarının eğitim ortamlarında uygulanabilmesi için *çocukların karar süreçlerine katılımının sağlanması ve toplumsal bir dönüşüm olması* gerektiğini ifade eden bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Katılımcı 3 (K,E,Y,H,13,8): En basitinden okul ile ilgili bir karar alınacağı zaman en küçük birimden yani sınıflardan başlayarak öğrencilerin fikirleri öğretmenler aracılığı ile alıp ortaklaştırılmalıdır.

Katılımcı 11 (E,E,Y,H,24,15): Eğitimin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için otoriteye yani zorbalığa izin vermemeli. Okul düzenlenirken öğrenci odaklı düzenlenmeli. Önce öğrencinin kendisini ifade edebileceği alanlar eksiksiz bir şekilde düzenlenmelidir. Çocuk okula gelirken azarlanacağı ile ilgili hiçbir kaygı taşımamalıdır.

Katılımcı 21 (K,B,Ö,A,3): Toplumu eğiteceğiz, aileyi eğiteceğiz. Bizler bugün nasıl buraya gelip 6 etkinlik saati yapıyorsak belki de haftada bir gün aile eğitimleri düzenleyerek toplumu eğitmek gibi bir misyonumuz olmalı bizim yoksa değişip dönüşemeyiz. Ben bir çocuğu dört yaşında alıp eğitiyorum ben eğitim çıktısını görebilmem için 20 sene beklemem gerekiyor. Benim verdiğim eğitimin kalitesi ve iyi bir eğitim verip vermediğim ölçüsü yirmi sene sonra benim yetiştirdiğim çocukların artı değer yaratıp yaratamadı ölçüsüne göre karar verilecek.

Çocuk haklarının eğitim ortamlarında uygulanabilmesi için “öğretmenlere eğitim verilmesi ve çocuk haklarının sınıf ortamlarında uygulanmasının” gerektiğini ifade eden katılımcılar, okullarda demokrasi kültürünün gelişmesi için çocuk haklarının kullanılmasının sınıfın kapsından içeri girmesi gerektiği, çocuklara sınıf ortamında kendi düşüncelerini açıklama fırsatı sunulması, bireysel farklılıklarına saygı duyulması ve bunun gerçekleştirilmesine yönelik adımları atacak eğitimcilerin olması gerektiği, bunun da, öncelikle öğretmenlerin ve okulda çalışan diğer personellerin çocuk hakları konusunda eğitimleri ile gerçekleştirebileceğini vurgulamışlardır.

Çocuk haklarının eğitim ortamlarında uygulanabilmesi için “müfredata yer verilmesi, eğitim ortamlarının çocuk haklarının uygulanmasını kolaylaştıracak fiziki yapıda olması” gerektiğini ifade eden katılımcılar, okul öncesinden başlayarak, okulların tüm alanlarının çocukların her türlü ihtiyacını karşılayacak düzeyde yeniden yapılandırılması ve müfredatın da tamamen öğretmenin özgünlüğüne bırakılarak bu ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Çocuk haklarının eğitim ortamlarında uygulanabilmesi için “çocukların karar süreçlerine katılımının sağlanması ve toplumsal bir dönüşüm olması” gerektiğini ifade eden katılımcılar, okul düzenlenirken, önce öğrencinin kendilerini ifade edebilecekleri alanların eksiksiz bir şekilde düzenlenmesi, alınacak kararlarda öğrencilerin fikirleri, en küçük birim olan sınıflardan başlanarak öğretmenler aracılığı ile alınması gerektiği, ancak değişim ve dönüşüm için okul ortamlarının yetmeyeceği, toplumun ve ailenin de çocuk hakları konusunda eğitilmesi ve demokrasi kültürünün tüm topluma yayılması gerektiğini vurgulamışlardır.

Uçuş ve Şahin (2012), yaptıkları çalışmada, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun ve eğitim yöneticilerinin çocuk haklarını ve Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni yeterince bilmedikleri, sınıfta ve okul ortamında doğrudan çalışmalar yapmadıkları, çocuk haklarına ders programlarında ele alındığı kadarıyla yer verdikleri, Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni okumadıkları, çocuk haklarının önemini kavramış olmalarına karşın; uygulamaların henüz istenen düzeyde olmadığı sonuçlarına varmışlardır.

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Çocukların, haklarının farkında olmaları ve başkalarının haklarına saygı duyarak yetişmeleri kadar bu hakların yaşama geçirilmesi için de en önemli mekanizma eğitimidir. Çocuk hakları eğitimi, haklar ve sorumluluklara ilişkin bilgilerin öğrenilmesini ve bunların öncelikle tutum ve davranışlara dönüştürülmesini kapsayan bir bütündür. (Akyüz, 2010:12 ve 13). Başta okulların yönetiminden sorumlu olan yöneticiler ile eğitim ve öğretim işinden sorumlu olan öğretmenler olmak üzere eğitim alanında görev yapan ve görev yapacak kişilerin eğitimle ilgili hukuksal düzenlemeler hakkında genel hatlarıyla da olsa eğitim almaları gerekli ve önemlidir (Karaman-Kepenekçi ve Taşkın:2017). Yönetici ve öğretmenlerin, verdikleri hizmetin hukuksal bir çerçevede olması gerektiği göz önüne alındığında en azından asgari bir hukuk bilgisine sahip olmaları da bir gereklilik ve aynı zamanda zorunluluktur.

Araştırma kapsamında, okulların çocukların yurttaşlık haklarına erişmelerinde ve bu haklarını kullanmalarında ne tür sorumluluklarının olduğuna ilişkin katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

Yurttaşlık derken bir kimlik sahibi olma ve bir yere ait olma var. Çocuğun bir yurttaşın sahip olması gereken hak ve hukukunu öğrenmesi lazım. Eğitim sistemi içerisinde bize verilen sorumluluklar çerçevesinde, iyi bir yurttaş nasıl olunur, çocukların kullanacağı haklar ve tabi olacakları yasalar konusunda bunun eğitimini vermek zorundayız (K5, K6, K10, K13, K16). Çocuğun yurttaşlık bilincine ulaşması için, bu noktada öğrenciden çok öğretmenin tavrı ve tutumu çok önemlidir (K20). Okullarda, çocukların karar süreçlerinde görüşlerinin alınarak demokratik süreçlerin işletilmesi ile birlikte, yetişkinlik yaşantısında toplumsal yaşama katılma konusunda bir yurttaşlık bilincinin gelişmesine katkıda bulunacaktır (K1, K2, K4, K7, K36, K37). Temel düzeyde çocuğa kendisini gerçekleştireceği fırsatlar sunulursa devamı gelecektir. Çocuklara düşünmeyi ve sorgulamayı öğrettiğimiz zaman zincirleme olarak her şeyi etkileyecektir (K15, K18, K31).

Çocukların yurttaşlık haklarına erişmelerinde bir basamak olan okulların değişim ve dönüşüme ihtiyacı var. Bizim daha çok yaparak yaşayarak eğitim anlayışını yaşama geçirmemiz gerekiyor (K21, K39). Çocuklar haklarını yaşayarak öğrenirse, yetişkinliğinde de devam ettirir (K25, K35). Çocukların ne gibi haklarının olduğu müfredatlarında yer verilmelidir. Ülke yönetimleri hakkında bilgi verilmeli ve pratikte gerçekleşmelidir (K11, K22, K34, K40). Okul, bir çocuğa ülkesi için ne kadar faydalı olabileceğini düşündürecek etkinlikler gerçekleştirmelidir (K12). Ancak, Okullar, çocukların milliyet üzerinden değil de, yaşadığı ülkenin yurttaşlık bağları ile kendini bir yere ait hissetmesini sağlamalıdır. Bu bağ yurttaşlık haklarını kullanmaları için istekli olmalarına ve toplumsal yaşama üst düzeyde bir katılım gerçekleştirmelerini sağlayacaktır (K3). Çocukların belli bir kalıba göre değil, özgür birer birey olarak yetiştirilmeleri demokratik süreçlerin işlerlik kazanmasına katkıda bulunacaktır (K14).

Çocukların haklarının öğretilmesi ve bu hakları uygulayabileceği ortamların oluşturulması, yetişkin yaşamının benzer bir örneğinin işletilmesi gerekiyor (K9, K26, K27) Okulda demokratik uygulamalar yapılırsa çocuk demokrasinin ne olduğunu bilir. Çocuk haklarının uygulanması konusunda model olmamız içeriğine göre hareket etmemiz gerekir ki çocuklarda bizi örnek alsın. Bizi görerek yurttaşlık haklarını kullanmayı benimseyebilsin (K29). Yaşamdan örnekleri okulda göstermemiz gerekiyor. Başkanlık seçimleri, sınıf temsilcisi seçimleri ya da kurulacak kulüpler ile

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

İlgili öğrencilere söz hakkının verilmesi ilerde demokratik yaşama katılmalarında bilinç düzeylerinin gelişmesini sağlayacaktır (K8, K17, K19, K23, K24, K28, K32). Karar süreçlerine katılım, sadece sınıf başkanlığı seçimi şeklinde olmamalıdır. Demokrasinin yaygınlaştırılması için yapılan toplantılarda çocukların da kendi seçtikleri temsilciler aracılığıyla temsil edilmelerinin sağlanması gerekir. Çocuklar yönetimlere dahil edilmeli ve fikirlerine başvurulmalıdır (K33). Demokratik ortamlar çocukların kendilerini gerçekleştirmeleri için önemlidir. Okullar hiçbir biçimde, çocukların düşüncelerini açıklamalarına karşı olumsuz tutum sergilenmemelidirler. Hata yapmaları durumunda hoşgörü ile yaklaşmalı ve teşvik etmeli, saygı çerçevesinde tartışmaları sağlanmalıdır (K30, K38).

Çocuk haklarının uygulandığı okullar, çocukların vatandaşlık değerlerini uyguladığı demokratik ortamlardır. Buna göre, çocuklar önemli ölçüde hak sahipleri ve vatandaşlar olarak kabul edilmektedir. Bu değerler dersler, okul politikaları ve uygulamaları, okul misyonu ve davranış kodları ile tüm sınıflarda eğitim programlarına yansıtılmaktadır. Bu uygulamalar demokratik okullarda vatandaşlık uygulamalarını geliştirir ve okulda daha iyi sosyal değerler, karşılıklı saygı ve öğrenme için olumlu bir değerler sistemi oluşturulur (Covell, Howe ve McNeil:2010). Çocuk hakları eğitimi çocuklarda olumlu değerleri teşvik eden olumlu mekanizmalar oluşturur (Howe ve Covell:2007).

Okulların mevcut durumu, çocuklara, görüşlerini özgürce ifade güvenli bir alan sunmamaktadır. Çocukların söz sahibi olmalarını engelleyen yetkinlik veya olgunluk eksikliği değil, güç ve ilişkilerdeki eşitsizliklerdir. Zayıf bir grup olarak görülen çocuklar, yetişkinlerin farklı güç ilişkileri içerisinde gömülerek, her türlü müdahaleye maruz kalmaktadırlar. Okullarda hak sahipleri olarak, çocukların görüşlerine saygı duyulması ve ciddiye alınmasına odaklanan katılımcı bir görüşe doğru paradigmatik bir değişime ihtiyaç vardır. Çocukların yaşamlarının tüm ilgili bağlamlarında karar alma süreçleri, sadece bir fikir alma veya danışma ile geçiştirilecek bir eylem değil, eşit güçlerin eşit temsiliyetine dayanan bir süreç olmalıdır.

Araştırma kapsamında, yönetici ve öğretmenlerin görev yaptıkları okulda, çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik ne tür uygulamalar yaptıklarına ilişkin ifadeleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Görev Yaptıkları Okulda, Çocuk Haklarının Geliştirilmesine Yönelik Ne Tür Uygulamalar Yaptıklarına İlişkin Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Görüşleri

Tema	Kategori	Alt Kategoriler	f*
Okulda Çocuk Hakları	Okulda, çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik yapılan çalışmalar	İstekleri değerlendiriliyor ve karar süreçlerine katılmaları sağlanmaya çalışılıyor	12
		Çok ciddi uygulamalar yok	10
		Sınıf ve okul temsilciliği seçimleri yapılıyor	6
		Konu ile ilgili panolar düzenleniyor	6
		Sportif ve sanatsal çalışmalar yapılıyor	6
		Belirli gün ve haftalarda tanıtımlar yapılıyor	5
		Veli eğitimleri veriliyor	4
		Birey olarak kabul ediliyorlar	4
		Fırsat eşitliği yaratılmaya çalışılıyor	3
		İstek kutusu ile talepleri alınıyor.	2

...	(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)	
	Sınıf kuralları oluşturulurken fikirleri alınıyor	2
	Belli bir kalıba göre yetiştiriliyorlar	2
	Risk grubundaki çocuklarla yakından ilgileniliyor	2
Toplam		63

* Birden fazla yanıt verilmiştir.

Tablo 2’de görüldüğü üzere, katılımcıların “yönetici ve öğretmenlerin görev yaptıkları okulda, çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik yaptıkları çalışmalar” kategorisindeki görüşleri, “istekleri değerlendiriliyor ve karar süreçlerine katılmaları sağlanmaya çalışılıyor” (f=12) ve “çok ciddi uygulamalar yok” (f=10), alt kategorilerinde yoğunlaşmıştır. Diğer alt kategoriler ise sıklık sırasına göre; “sınıf ve okul temsilciliği seçimleri yapılıyor” (f=6), “konu ile ilgili panolar düzenleniyor” (f=6), “sportif ve sanatsal çalışmalar yapılıyor” (f=6), “belirli gün ve haftalarda tanıtımlar yapılıyor” (f=5), “veli eğitimleri veriliyor” (f=4), “birey olarak kabul ediliyorlar” (f=4), “fırsat eşitliği yaratılmaya çalışılıyor” (f=3), “istem kutusu ile talepleri alınıyor” (f=2), “sınıf kuralları oluşturulurken fikirleri alınıyor” (f=2), “belli bir kalıba göre yetiştiriliyorlar” (f=2) ve “risk grubundaki çocuklarla yakından ilgileniliyor” (f=2) şeklinde oluşmuştur.

Görev yaptıkları okulda, çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik olarak, *çocukların isteklerini değerlendirdiklerini, karar süreçlerine katılmalarını sağlanmaya çalıştıklarını ve onları bir birey olarak gördüklerini* ifade eden bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

Katılımcı 17 (E,B,Y,H,15,5): Okul temsilciliği ve onur kurulu seçimleri var. Seçilen kurullar toplanıp kararlar alıyor ve okul yönetimine iletiyorlar. Biz de okul yönetimi olarak aldıkları kararları gözden geçirip uygun olanları uygulamaya çalışıyoruz. Bu durumda çocukların dikkate alındıklarını hissediyorlar.

Katılımcı 4 (E,B,Y,H,23,20): Bizim öğrenciler daha küçük oldukları için mümkün olduğunda daha rahat davranmalarına ve kendilerini serbestçe ifade etmelerine olanak sağlıyoruz. Çocuklar istediğinde benim odama gelip bana soru sorabiliyor ve onlara cevap veriyorum.

Katılımcı 8 (K,E,Y,H,10,5): İstek ve dilek kutumuz var. Çocukların istekleri olabildiğince karşılanıyor. Bu durumda çocukların dilekçe haklarını da kullanmayı öğreniyorlar

Katılımcı 13 (E,B,Y,H,7,2): Sınıf başkanlığı seçimi uygulanıyor. Burada gerçek seçimlerde yaşanan zorbalığın hepsini görüyorsunuz. Seçimde yaratılan eşit ortamlar demokratik yaşama katılım açısından önemlidir. Bunu dışında okul temsilciliği seçimleri ve kulüp başkanlığı seçimleri de yapılmaktadır. Sosyal alanlarla ilgili çocukların kendi bireysel çalışmaları var.

Katılımcı 11 (E,E,Y,H,24,15): Çocuğa bir birey olarak davranıyoruz. Çocukların ve bizlerin hakları ve sınırlarımızın olduğunu karşılıklı olarak bilerek davranışlarımıza dikkat ediyoruz. Bu çalışmaların fazla etkili olduğunu düşünmüyorum.

Görev yaptıkları okulda, çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik olarak, *ciddi bir uygulamanın olmadığını* ifade eden bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

Katılımcı 16 (E,B,Y,H,15,2): Açıkçası okulumuzda çocuk haklarını çok da geliştirecek uygulamaların olduğunu söyleyemem. Çocuğun yönetime katılımını sağlayacak çok da fazla bir uygulama yok. Bunu da temelinde, milli eğitim sisteminin böyle bir yapılanma içerisinde olmamasından kaynaklanıyor. Sadece öğretmen arkadaşların sınıf ortamında daha demokratik olarak çocuklara düşüncelerini açıklama özgürlüğü vererek gelişimlerini sağlamaya çalışıyoruz.

Katılımcı 27 (K,E,Ö,H,20): Çok ciddi uygulamalar yok Eğitimcilerin kendi çabaları ile yürüyen süreçler var. bu da daha çok çocukların sınıf içerisinde, fikirlerini söylemelerine fırsat vermeleri ve fikirlere saygı duyma şeklinde oluyor.

Katılımcı 31 (E,E,Ö,H,9): Pratikte bu konuda fazla bir çalışma yok. Belki de öğretmenler bireysel olarak kendi çabalarıyla bir şeyler yapıyorlardır ama bu çalışmaların üst yönetimler tarafından sistemli olarak yürütülmesi gerekiyor.

Katılımcı 35 (E,D,Ö,H,4): Ben okullarda çocuk haklarına ilişkin bir çalışmaya tanık olmadım. Bize tepeden gelen müfredatları uyguluyoruz. Bunun dışında eğitim ortamlarında çocuk hakları farkındalığını artırmaya yönelik herhangi bir çalışma olmuyor.

Katılımcı 37 (K,E,Ö,H,6): Resmi günler dışında çok fazla bir uygulama yok. Bu uygulamalar çocuk haklarını geliştirmek açısından etkili değildir.

Görev yaptıkları okulda, çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik olarak, çocukların isteklerini değerlendirdiklerini, karar süreçlerine katılımlarını sağlanmaya çalıştıklarını ve onları bir birey olarak gördüklerini ifade eden katılımcılar, çocuklara bir birey olarak davrandıklarını, çocukların ve kendilerinin, haklarına ve sınırlarına karşılıklı olarak dikkat ettiklerini, çocukların kendilerini özgürce ifade edebilecekleri ortamlar oluşturmaya çalıştıklarını, okula istek ve dilek kutuları koyduklarını, okul temsilciliği ve kulüp başkanlığı seçimleri yaptıklarını, okul temsilciliği ve onur kurulunun aldığı kararların dikkate aldıklarını vurgulamışlardır.

Görev yaptıkları okulda, çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik olarak, ciddi bir uygulamanın olmadığını ifade eden katılımcılar, haklar ve sorumluluklar noktasında eksikliklerin fazla olduğu, resmi günlerde öğrencinin katkısı olmadan formaliteden hazırlanana panolar dışında çok fazla bir uygulamanın olmadığı, eğitimcilerin kendi çabaları ile yürüyen süreçlerin olduğu, bunun da daha çok sınıf içerisinde, çocukların fikirlerini söylemelerine fırsat vermek şeklinde olduğu, bunun dışında eğitim ortamlarında çocuk hakları farkındalığını artırmaya yönelik herhangi bir çalışmanın olmadığına vurgu yapmışlardır.

Katılım hakkı, çocukların ait olduğu toplumda ve toplulukta aktif rol almalarını sağlayan haklardır. Bu haklar yaşamlarını etkileyen konularda söz sahibi olma ve kendi görüşlerini ifade etmeyi kapsar (Akyüz, 2018:6). Katılım hakları; çocuklara karar verme ve ifade özgürlüğü, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, çocukları etkileyen tüm konularda duyulma hakkı, örgütlenme ve barışçı toplanma özgürlüğünde paydaş olma fırsatı sağlar (Bartholet:2011; Freeman:2013). Kendi içinde temel bir insan hakkı olan katılım hakkı, aynı zamanda diğer hakların gerçekleştirilmesi için bir

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

araçtır. Çocukları hak sahibi vatandaşlar olarak ve [...] kendilerini etkileyen kararlara, birey olarak, belirli çocuk grupları olarak [...] ve bir seçim bölgesi olarak katkıda bulunabilir (Lansdown 2010:13).

White'ye (1996:26) göre "Demokratik topluluklar, inandıkları şeylere karşı çıkmaya, otoriteryanizmin ortaya çıkmasına meydan okuyabilecek, kendilerinin ve başkalarının haklarının ihlali konusunda hızlı davranmaya istekli bağımsız görüşlü vatandaşlara ihtiyaç duyarlar". Bu tür demokratik düşüncelere sahip vatandaşların toplumlarında değişiklik yapma yeteneğine sahip olduklarını düşünen vatandaşların yetiştirilmesi, demokratik bir özsaygı duygusu gerektirir. Bireyler, hem çevrelerine katılma hakkına sahip olduklarını hem de başkalarının haklarına saygı gösteren seçimler yapma sorumluluğuna sahip olduklarını öğrendiklerinde bu tür bir saygı ortaya çıkabilir. Olgunluk düzeylerine göre öğrencilere okulun karar alma süreçlerine katılma fırsatı sunmak, demokratik özsaygı ve sivil erdemleri geliştirmeye yardımcı olacaktır.

Çocukların farklı uygarlıklara saygılı olması, cinsiyetler arası eşitliği savunması, etnik ve dini grup farkı gözetmeden, yerli, yabancı demeden tüm insanlarla dostluk ruhuyla barış ve hoşgörü içinde yaşama hazırlanması BMÇHS'nin eğitim hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli ön koşullardandır. Bu bakımdan, demokrasinin hâkim olduğu bir yaşam şekli ve evrensel vatandaş olmak için sahip olunması gereken insan haklarına saygı, adil ve eşitlikçi olma, ayrımcı olmama gibi ilkelerin çocuklara kazandırılması (Tibbits:1997) temel eğitimin gerekleridir. Haklarının farkında olmayan bir bireyde hak bilincinin ve hakkını kullanma yetisinin oluşması beklenemez. Bilgili, sorumluluk sahibi ve haklarından üst düzeyde faydalanma yeteneği gelişmiş çocukların topluma kazandırılabilmesi ancak iyi bir temel eğitim imkânının sağlanmasıyla mümkündür (Karaman – Kepenekçi:2000).

Sözleşme, çocuklara karar verme sürecine katılma hakkı vererek, yetişkinlerin çocuklar adına seçim yapması gerektiğine inanan Paternalist bakış açısına meydan okumaya çalışırken, çocukların sosyalleşmesinden sorumlu okul gibi kurumlarda, eğitim görevlilerinin bu katılımı sağlama istekleri hâlâ yeterli düzeyde değildir (Bickmore:2001). Her gelişim döneminin karar verme yeterlikleri farklıdır. Her dönemde çocukların fikirlerinin alınması önemsendikleri ve kendisinin farkında olduğu düşüncesi yaratır. Çocukların fikirlerine başvurmak onların karar verme yeterliliğini kabul etmekten öte, onun bir birey olduğunu, kararlarının ve düşüncelerinin bizim açımızdan önemli olduğu mesajının duygusal olarak hissettirilmesidir

Görev yaptıkları okulda çocuk haklarına yönelik uygulamaların olduğunu ifade eden yönetici ve öğretmenlerin (f=30), bu uygulamaların, çocuk haklarının gelişiminde etkili olup olmadığına ilişkin görüşleri Tablo 3'de sunulmuştur.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Tablo 3. Görev Yapılan Okuldaki Uygulamaların Çocuk Haklarının Geliştirilmesinde Etkili Olup Olmadığına İlişkin Okul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Görüşleri

Katılımcı Görüşleri	F*
Evet	11
Hayır	10
Kısmen	9
Toplam	30

*Görev yapılan okulda çocuk haklarına yönelik uygulamaların olduğunu ifade eden katılımcıları kapsamaktadır.

Tablo 3'e bakıldığında, 11 katılımcının görev yaptıkları okulda, çocuk haklarına ilişkin yapılan çalışmaların, çocuk haklarının geliştirilmesinde etkili olduğunu ifade ederken, 10 katılımcı ise yapılan çalışmaların etkili olmadığını ifade etmiştir. 9 katılımcı ise, yapılan çalışmaların kısmen etkili olduğunu ifade etmiştir.

Görev yaptıkları okulda yapılan çalışmaların, çocuk haklarının geliştirilmesinde *etkili olduğunu* ifade eden bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

Katılımcı 5 (E,B,Y,H,24,20): Yapılan uygulamalarla çocuklar acil durumlarda nereye arayacaklarını, neyin suç olup olmadığını bilebiliyorlar. Hangi durumlarda kimi nasıl şikâyet edebileceklerini biliyorlar. Bu anda bence iyi noktadayız. Çocuklar haklarının farkına vardılar ve bunu da kullanıyorlar.

Katılımcı 7 (K,B,Y,H,7,2): Bu uygulamalarımız ile çocukların ileride kendilerini rahat ifade edecek bireyler olacaklarını düşünüyoruz. Bunun etkilerini göreceğiz.

Katılımcı 12 (E,E,Y,H,10,1): Yaptığımız faaliyetlerin en azından, çocukların seçme hakkına katkısı olduğunu düşünüyorum.

Katılımcı 15 (E,E,Y,H,21,17): Bu uygulamaların çocuklarda farkındalık yaratıldığı için etkili olduğunu düşünüyorum.

Katılımcı 38 (E,B,Ö,H,13): Bu uygulamalar çocuk haklarını geliştirme açısından etkilidir. Çünkü çocuğa güven veriliyor. Çocuğu kabul ettiğinizi gösteriyorsunuz. Okula geldiği zaman size yakınlık duyuyor. Size yakınlık gösteren, saygı ve sevgi duyan bir insan, söylediklerinizi yanlış ya da doğru olduğunu kabul etmekten ziyade, kendisini düşündüğünüz için böyle yaptığınızı düşünüyor.

Görev yaptıkları okulda yapılan çalışmaların, çocuk haklarının geliştirilmesinde *kısmen etkili olduğu ya da etkili olmadığını* ifade eden bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

Katılımcı 14 (E,B,Y,H,25,1): Çocukları belli kalıplar içerisinde yetiştirdiğimiz için onların hakların kullanmalarının sağlanması pek de istenen bir durum değildir.

Katılımcı 19 (K,E,Y,H,10,6): Her şey göstermelik olarak yapıldığı için yeterli değildir.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Katılımcı 34 (E,B,Ö,H,24): Çocuk hakları uygulamaları sadece rehberlik boyutu ile yürütülüyor. Bu çalışmaların çocuk haklarını geliştirme konusunda yeterli olmadığını düşünüyorum.

Katılımcı 39 (K,B,Ö,H,4): Bu uygulamalar çocuk hakları açısından etkili mi* hiç yoktan iyidir.

Görev yaptıkları okulda yapılan çalışmaların, çocuk haklarının geliştirilmesinde “etkili olduğunu” ifade eden katılımcılar, uygulamaların çocuklarda farkındalık yarattığı için etkili olduğunu, en azından çocukların seçme hakkına katkısı olduğunu, çocuğa güven verildiğini, yapılan uygulamalarla çocuklar acil durumlarda nereye arayacaklarını, neyin suç olup olmadığını, hangi durumlarda kimi nasıl şikayet edebileceklerini bildiklerini ve bunun etkilerinin ileride görüleceğini vurgulamışlardır.

Görev yaptıkları okulda yapılan çalışmaların, çocuk haklarının geliştirilmesinde kısmen etkili olduğu ya da etkili olmadığını ifade eden katılımcılar, çocukların belli kalıplar içerisinde yetiştirildiğinden haklarını kullanmalarının sağlanmasının pek de istenen bir durumda olmadığı, her şeyin göstermelik yapıldığı, uygulamaların çocuk haklarının geliştirilmesinde etkili olmadığı ya da sınırlı düzeyde etkili olduğu vurgulanmıştır.

Uçuş (2009) yapmış olduğu araştırmada, öğretmenlerin haklara yeterince önem verdikleri ve bu konuda hassas oldukları, öğretmenlerin çocuk haklarını sınıf ortamında sözel olarak vurgulamakla kalmadıkları, etkin yaşantıya da döktükleri sonucuna varmıştır. Ayrıca, öğrencilerin katılım haklarına yönelik, tüm okullarda uygulanması zorunlu olan okul meclislerinin amacına hizmet etmediği, öğretmenlerin sınıf ve okul ortamında doğrudan uygulamalara yer verilmediklerini ifade etmiştir. Okullar, küçük toplum modelleri olarak katılım ideallerini taklit edildiği, demokratik vatandaşlık için gereken beceri ve kapasitelerin daha fazla teşvik edildiğini yerler olmalıdır Bu nedenle, katılım haklarını korumak, toplumda genel olarak daha büyük bir demokrasi ruhuna katkıda bulunabilir. Ancak eğitim sistemine hâkim olan hiyerarşik çalışma modeli genellikle çocuk ve gençlerin katılımına izin vermemektedir (Johnny:2005). Alderson (2000), simgesel okul konseylerinin, hiç konsey olmaması kadar veya daha fazla olumsuz etkiye sahip olduğunu bulmuştur. Birleşik Krallık'ta ise, öğrenci konseyleri, çocukların okul çapında karar alma süreçlerine katılımı için en popüler resmi mekanizma haline gelmiştir (Children in Scotland:2010). Ancak çoğu araştırma, öğrencilerin karar alma süreçlerine genel olarak konseylerin katılımından memnun olmadıklarını ortaya koymaktadır (Borland, Hill, Laybourn ve Stafford:2001; Cleaver, Ireland, Kerr ve Lopes:2005; Wyness:2005). Gömleksiz ve Cüro (2011)'nin çalışmasında, öğrenci meclislerinin seçme ve seçilme hakkının önemini kavrama ve bilinçli bir seçmen olma düşüncesi geliştirme ile öğrencilere okulda sahip oldukları hakları öğrenme fırsatı sunma açısından etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fazlıoğlu'nun (2007) çalışmasına göre, hem öğretmen hem de yöneticilere göre, çocukların kafaları karışırken yada kendilerini kötü hissettiklerinde bir uzmanda yardım görme ve onlarla ilgilenecek yada onları savunacak kişilere sahip olma haklarının okul ortamında varlığı “çok az”dır.

Faiz ve Kamer (2017) çalışmalarında, okul öncesi öğretmenlerin çocuk haklarıyla ilgili iki önemli görüş bildirdikleri görülmüştür. Birincisi, okullarda çocuk haklarına yönelik gerekli

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

hassasiyetin sağlanmadığı, ikincisi ise çocukların kendilerine sağlanan sınırsız özgürlük nedeniyle okulda disiplin sorunları yaşadıkları vurgusu üzerinedir. Koran ve Avcı (2017) ise yaptıkları çalışmada, çocuk merkezli tutumlara sahip öğretmenlerin çocukların ilgi ve eylemlerine karşı daha duyarlı ve demokratik bakış açlarına sahip oldukları, çocukların seçim yapmaları ve deneyimlemeleri içinde daha fazla fırsat tanıdıkları sonucuna varmışlardır.

Henüz yetişkin olmayan ve toplumun tam üyesi olarak görülmeyen çocuklar, okullarda nadiren sosyal katılımcılar olarak görülmektedir. Çocuk haklarının yetişkin otoritesi altında kullanılması/kullanılması, yetişkinlerin orantısız miktarda güce sahip olduğu okul gibi kurumlarda, katılım haklarının kullanılmasının önünde bir engeldir. Okullardan beklenen, çocukların vatandaşlık haklarına erişmelerine ve bu haklarını kullanmalarına olanak sağlamasıdır. Bu doğrultuda özel olarak tasarlanmış eğitim ortamlarına ihtiyaç bulunmaktadır. Çocuklara, okulda düşüncelerini özgürce ifade edebilecekleri bir ortam sunulduğunda, okul yöneticileri ve öğretmenler ile kuracakları iyi ilişkiler, sağlıklı ve güvenli okul iklimine katkı sağlayacaktır. Demokratik okul kültürünün oluşmasında ve öğrencilere demokratik değerlerin kazandırılmasında önemli bir etkiye sahip olan yönetici ve öğretmenlerin, demokratik değerleri okullarda yaşanılır hâle getirmek için gerçek fırsatlar sunmaları gerekmektedir. Eğitim ortamları için belirlenecek olan standartların, çocukların yüksek yararını gözetmesi, ayrımcılığı önlemesi, yaşamsal hakları desteklemesi ve katılımı sağlaması konusunda kapsayıcı olmasına dikkat edilmelidir.

Eğitim ortamı yaşamın bir simülasyonudur. Çocukların demokrasi kültürüne uygun yetişmeleri, düşüncelerini serbestçe ifade edebildikleri bir eğitim ortamının sağlanması ile mümkün olabilir. Eğitim ortamlarında ailelerinden daha fazla zaman geçiren çocuklar için okulların, zihinsel olarak kendilerini besledikleri bir yerden ziyade kendilerini keşfettikleri ve yeteneklerini geliştirdikleri bir yaşam alanına dönüştürülmesi gerekiyor. Çocukların yurttaşlık haklarına kademe kademe eriştikleri göz önüne alınarak okulları bu yurttaşlık haklarına erişmede bir basamak olarak kullanmak önem arz etmektedir. Eğitim hakkından başlayıp oy kullanmaya kadar giden bu süreç zamanla toplumda kendine yer bulacaktır. Okul bu noktada haklarını ne şekilde kullanacağı konusunda kolaylaştırıcı bir rol oynar. Okul da bileşenler açısından kendi içinde bir toplumdur. Günlük rutinimde çocuklar talep etmeseler dahi o haklara sahip olduklarını ve bunu sadece okul içerisinde değil yaşamlarının her alanında sahip oldukları konusunda farkındalık geliştirmelerine destek verilmelidir. Çocuk topluma karışacak ve okulda sergilemiş olduğu davranışları toplumda da sergileyecektir. Okulu gerçek bir dünyaya çevirebilirsek yaşamın kendisinde de sorun yaşamayacaktır. Çocuklar için hak temelli alanların yaratılması eğitim yöneticilerinin ve öğretmenlerin bireysel çabalarına bırakılmamalı devletin müdahalesi olmalıdır.

8. SONUÇ

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin, çocukların karar süreçlerine katma durumlarına ilişkin görüşlerinden elde edilen sonuçlar bu başlık altında yer almaktadır.

1. Eğitim yöneticileri ve öğretmenler, çocuk haklarının eğitim ortamlarında uygulanabilmesi için; okulların fiziki ortamlarının düzenlenmesi, müfredatta çocuk haklarına yer verilmesi, çocukların karar süreçlerine katılmaları, öğretmenlere ve çocuklara bu konuda eğitimlerin verilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

2. Eğitim yöneticileri ve öğretmenler, çocukların yurttaşlık haklarına erişmelerinde ve bu hakları kullanmalarında, okulların sorumluluklarına ilişkin olarak; çocukların kullanacakları haklar ve tabi olacakları yasalar konusunda eğitilmeleri gerektiğini; ayrıca demokratik mekanizmalar aracılığıyla çocuklarda toplumsal yaşama katılma bilinci ve sorumluluğunun oluşturulması gerektiğini savunmuşlardır.
3. Eğitim yöneticileri ve öğretmenler, görev yaptıkları okullarda, çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik yaptıkları uygulamalara ilişkin olarak; çocukların, isteklerinin değerlendirildiğini ve karar süreçlerine katılımlarının sağlanmaya çalışıldığını, sınıf ve okul temsilciliği seçimlerinin yapıldığını, konu ile ilgili panoların düzenlendiğini belirtmişlerdir.
4. Eğitim yöneticileri ve öğretmenlerin çoğunluğu, görev yaptıkları okulda çocuk haklarına yönelik uygulamaların olduğunu ancak her şeyin göstermelik yapıldığını, bu uygulamaların çocuk haklarının geliştirilmesinde etkili olmadığını ya da sınırlı düzeyde etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Öneriler:

1. Mevsimlere göre oyun ve eğlenme alanlarının sunulması.
2. Öğrencilere, sadece geleceğin değil, bugünün vatandaşları olarak muamele edilmesi.
3. Öğrencilerin, tüm insanlar arasında dostluk ruhunu önemseyecek ve özgür bir toplumda yaşama sorumluluğunu üstlenecek biçimde geleceğe hazırlanması.
4. Çevreye ve canlı yaşamına karşı duyarlılık yaratacak faaliyetlerin düzenlenmesi.
5. Meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberlik hizmetlerinin bütün çocuklar için ulaşılabilir hale getirilmesi.
6. Ebeveynlere, çocuk gelişimi alanında gereksinim duydukları eğitime ulaşabilmeleri için destek sağlanması.
7. Öğrencilerin sağlığı için zararlı olabilecek, geleneksel uygulamalara yönelik etkili önlemlerin alınması.
8. Engelli öğrencilerin, toplum temelli rehabilitasyon hizmetleri ve dinlenme/eğlenme olanaklarından etkin olarak yararlanabilmesi için okullarda gerekli düzenlemelerin yapılması.
9. Öğrencilerin demokrasi kültürünü özümseyen etkin vatandaşlar olarak haklarını kullanabilecekleri ve başkalarının haklarını koruyabilecekleri fırsatlara erişilebilmelerini kolaylaştırılması
10. Okulda ve sınıf içerisinde, çocuklar üzerinde bir gücü temsil eden dikey ilişkilerden kaçınılması, eşitler arası yatay ilişkileri destekleyen ilişkilerin kurulmasına özen gösterilmesi.
11. Öğrencilerin, aldıkları eğitim hizmeti konusunda söz sahibi olmalarının sağlanması.

KAYNAKÇA

Akyüz, E. (2010). *Çocuk Haklarının Önemi, Konusu, Kaynakları ve Hukuk Sistemindeki Yeri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Akyüz, E. (2018). *Çocuk Hukuku. Çocukların Hakları ve Korunması*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Alanen, L. (1988) Rethinking Childhood. *Acta Sociologica*, 1(31), 53-67.

Alderson, P. (2000). School students' views on school councils and daily life at school. *Children and Society*, 14(2), 121-134.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

- Alderson, P.(2008). *When does citizenship begin? Economics and early childhood*, in A. Invernizzi & J. Williams (Eds), *Children and citizenship*. London: Sage, pp. 108-119
- Archard D. (2004). *Children: Rights and Childhood* (2nd edition) Routledge, London.
- Bartholet, E. (2011). Ratification by the United States of the Convention on the Rights of the Child: Pros and cons from a child's rights perspective. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 633(1), 80-101.
- Bickmore, K. (2001). Student conflict resolution, power "sharing" in schools and citizenship education. *Curriculum Inquiry*, 2, 138-161.
- Borland, M., Hill, M., Laybourn, L., & Stafford, A. (2001). *Improving consultation with children and young people in relevant aspects of policy-making and legislation in Scotland*. Edinburgh: The Scottish Parliament
- Children in Scotland (2010) *Having a say at school research briefing paper 2: characteristics of pupil councils*. Scotland: Children in Scotland and University of Edinburgh. Retrieved from: http://www.havingasayatschool.org.uk/documents/paper2_000.
- Christensen, L. B., Johnson, R. B. ve Turner, L. A. (2015). Nitel ve karma yöntem araştırmaları (M. Sever, Çev.), (A.Aypay, Çev. Ed.) *Araştırma yöntemleri desen ve analiz* (400-433). Ankara: Anı.
- Cılga, İ. (2001). Demokrasi ve İnsan Hakları Kültürü ve Çocuk Hakları. *Milli Eğitim Dergisi*, 151 (3),69-73.
- Cleaver, E., Ireland, E., Kerr, D., & Lopes, J. (2005). *Citizenship education longitudinal study: second cross-sectional survey 2004*. London: DIES. Retrieved from: <http://www.dfes.gov.uk/rsgateway/DB/RRP/u014513/index.shtml>
- Covell, K., Howe, R. B., & McNeil, J. K. (2010). Implementing children's human right education in schools *Improving Schools*, 13(2), 117-132.
- DeMause, L. (1974). *The history of childhood*. New York: The Psychohistory Press
- Edwards, M. (1996). *Institutionalising children's participation in development*, Participatory Learning and Action Notes, 25. London: International Institute for Environment and Development.
- Elkind, D. (1999). *Çocuk ve toplum- gelişim ve eğitim üzerine denemeler*. (B. Onur, & D. Öngen, Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Erdoğan, O. (2017). *Çocuk Hakları*. İstanbul: Sıcak Yuva Vakfı.
- Faiz, M., & Kamer, S. T. (2017). Prospective teachers' opinions concerning children's rights. *Journal of Education and Learning*, 6(3), 118-128.
- Fazlıoğlu, Z. (2007). *Çocuk Hakları Sözleşmesinde Yer Alan "Çocuk Hakları" Konusunda Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Bilinç Düzeyleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Freeman, M. (2013). The value and values of children's rights In *Human Rights of Children*. Ashgate Publishing Group, pp. 21–36.
- Gömlüksiz, M. N., & Cüro, E. (2011). Demokratik Yurttaşlık Eğitimi Bağlamında Okul Öğrenci Meclisleri. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(40), 61-79.
- Hart, A. R. (2016). *Çocukların Katılımı*. (T. Ş. Kılınç, Çev.)Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- ... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)
- Heywood, C. (2003). *Baba Bana Top At!- Batı'da Çocukluğun Tarihi*. (E. Hoşsucu, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Hornby, A. S (2010). *Oxford advanced learner's dictionary of current English* (8th ed). Oxford, England: Oxford University Press
- Howe, R. B. ve Covell, K. (2007). Empowering children: Children's rights education as a pathway to citizenship. Toronto: University of Toronto Press
- Johnny, L. (2005). UN Convention on the rights of the child: A rationale for implementing participatory rights in schools *Canadian Journal of Educational Administration and Policy*, 40, 1-20.
- Johnny, L. (2006). Reconceptualising childhood: children's rights and youth participation in schools *International Education Journal*, 7(1), 17-25.
- Karakatsani, D. (2008). *The role of the teacher in the frame of social and political education. Professionalism, self-development and instructional strategies*, in Baliias, St. (Ed.), Active Citizen and Education, Athens: Papazisi, p.151-173.
- Karaman-Kepenekçi, Y. (2000). *İnsan Hakları Eğitimi*. Ankara: Ani Yayıncılık.
- Karaman-Kepenekçi, Y., & Soydan, T. (2008). *Eğitim Hakkı, Eğitim Bilimleri Bakış Açısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitimin Çağdaş Değerlerle İrdelenmesi Çalıştayı*, A. Gönül Akçamete, & İ. Türkkan (Ed.), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, s121-135.
- Karaman-Kepenekçi Y., & Taşkın, P.(2017). *Eğitim Hukuku*. Ankara: Siyasal Kitabevi
- Koran, N., & Avcı, N. (2017). Perceptions of prospective pre-school teachers regarding children's right to participate in classroom activities. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 17 (3), 1035-1059.
- Krappmann, L. (2010). The weight of the child's views: Article 12 of the Convention on the Rights of the Child. *The International Journal on Children's Rights*, 18(4), 501-513.
- Lansdown, G. (2010). *The realization of children's participation rights: critical reflections*, in B. Percy-Smith, & N. Thomas (Eds). A handbook of children and young people's participation: perspectives from theory to practice. London & New York: Routledge, pp. 11-24.
- Maleš, D., Kušević, B., & Širanovic, A. (2014). Child Participation in Family-School Cooperation. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 4(1), 121-136.
- Merriam, S B. ve Tisdell, E. J. (2015). *Qualitative research: a guide to design and implementation* (Fourth Edition). San Fransisco, CA: Jossey Bass
- Pereira, F., Mouraz, A., & Figueiredo, C. (2014). Student participation in school life: The "Student Voice" and mitigated democracy. *Croatian Journal of Education*, 16(4), 935-975.
- Qudenhoven, N., & Wazir, R. (2006). *Newly emerging needs of children*. Antwerp-Apeldoorn: Garant.
- Ranson, M. (2012). Teaching strategies: The Convention on the Rights of the Child: Suggestions for educator action. *Childhood Education*, 88(6), 394-397
- Smith, A. B. (2007). Children's rights and early childhood education. *Australian Journal of Early Childhood*, 32(3). Retrieved from: <http://www.earlychildhoodaustralia.org.au>
- Stamatovic, J., & Cicvaric Z., J. (2019). Child rights in primary schools – the situation and expectations, *CEPS Journal*, 9 (1), 83-102.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Tibbitts, F. (1997). *Evaluation in the human rights education field: getting started*. The Hague: Netherlands Helsinki Committee/HREA. Retrieved from: [www. Hrea.org](http://www.hrea.org).

Tibbitts, F. (2002). Emerging models of human rights education. *International Review of Education* (Special Human Rights Education edition), Issues of Democracy, Retrieved from: http://www.hrea.org/index.php?doc_id=558

UN Committee On The Rights Of The Child (2009). General Comment No.12. Retrieved from: <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html>

UNICEF.(2007). A Human Rights-Based Approach to Education for All. New York: UNICEF.

Uçuş, Ş. (2009). *Çocuk hakları sözleşmesi 'nin ilköğretim programlarındaki yeri ve Sözleşme 'ye yönelik okul yöneticilerinin, öğretmenlerin görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Uçuş, Ş., & Şahin, A. E. (2012). Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Yönelik Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Görüşleri. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (1), 25-41.

White, P. (1996). *Civic virtues and public schooling: educating citizens for a democratic society*. New York: Teachers College Press

Wyness, M. (2005) 'Regulating participation: the possibilities and limits of children and young people's councils' in *Journal of Social Sciences*, Special Issue, 2005, vol. 9, pp. 7-18

Yıldırım-Doğru, S (Ed.). (2014). *Yasal Düzenlemeler. Çocuk Hakları ve Koruma*. Aile Refahı ve Koruma, Eğiten Kitap, Ankara, s 1-39.

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkiler bulunmamakta, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışması olmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı: Bu araştırmanın etik kurul izni, Munzur Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu'ndan 30.11.2020 tarih 30603717-0.50.01.04-E.3002 sayısı ile alınmıştır.